

Κείμενο Εκκλησίας Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά

REPUBLIC OF CYPRUS
DEPUTY MINISTRY OF TOURISM

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΟΝ ΠΕΔΟΥΛΑ

Η εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ που χτίστηκε πριν το 1474 είναι μονόκλιτη, ξυλόστεγη με νάρθηκα σε σχήμα Γ που καλύπτει τη δυτική και τη νότια πλευρά. Παλαιότερα, κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετών ο νάρθηκας ήταν ο γυναικωνίτης λόγω του μικρού μεγέθους της εκκλησίας.

Οι τοιχογραφίες του ναού σώζονται σε σχετικά καλή κατάσταση εκτός από αυτές της Σταύρωσης στο δυτικό αέτωμα και της Ανάληψης στο ανατολικό αέτωμα. Οι τοιχογραφίες έγιναν επίσης το 1474 όπως δείχνει η κτητορική επιγραφή στον δυτικό τοίχο της εκκλησίας και ο ζωγράφος ήταν ο Μηνάς, που καταγόταν από την περιοχή Μαραθάσας. Είναι επίσης γνωστός για τρεις εικόνες του που διασώζονται και βρίσκονται η μία σε μουσείο και οι άλλες δύο στη γειτονική εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στον Πεδουλά.

Η τεχνοτροπία στις τοιχογραφίες του ζωγράφου έχει επιδράσεις από τη λεγόμενη Μακεδονική σχολή της παλαιολόγειας περιόδου, δηλαδή την τελευταία φάση της Βυζαντινής ζωγραφικής, όπως φαίνεται για παράδειγμα από τον τρόπο που αποδίδει τα ενδύματα και τα μάλλον ογκώδη σώματα. Επίσης δέχεται σαφώς επίδραση από τη Δυτική ζωγραφική, όπως θα δούμε στη συνέχεια, για παράδειγμα, στους θώρακες και τις περικεφαλαίες των στρατιωτών στην Προδοσία.

Ο ζωγράφος ακολουθεί το καθιερωμένο εικονογραφικό πρόγραμμα και χωρίζει τους τοίχους από τη μέση και πάνω για τον κύκλο με τις Ευαγγελικές σκηνές και αφιερώνει στους αγίους το κάτω μισό.

Ο κύκλος αρχίζει με τη Γέννηση της Θεοτόκου στον νότιο τοίχο, στο κυρίως κεντρικό κλίτος και τελειώνει με την Κοίμηση της στο βόρειο τοίχο.

Αρχίζοντας λοιπόν από τη Γέννηση της Θεοτόκου, βλέπουμε την αγία Άννα να κάθεται στο κρεβάτι και να δέχεται φροντίδα και περιποίηση από τρεις κόρες και τον Ιωακείμ να στέκεται στο προσκέφαλο της. Παρατηρούμε ότι η μια από τις τρεις κόρες κρατά ένα πελώριο βάζο με δύο χερούλια, που είναι εντελώς δυσανάλογο, τόσο με την ίδια όσο και με την όλη σύνθεση και προδίδει την απ' ευθείας μεταφορά του από τη λαϊκή τέχνη.

Περνούμε στα Εισόδια της Θεοτόκου και προσέχουμε ότι οι κόρες των Εβραίων μειώνονται από επτά σε τρεις λόγω έλλειψης χώρου.

Ακολουθεί ο Ευαγγελισμός όπου η παράσταση ξεφεύγει από την Βυζαντινή εικονογραφία αφού ο Αρχάγγελος δίδει το μήνυμα του μέσω επιγραφής ενώ η ένθρονη Παρθένος απαντά μέσω του ανοιχτού βιβλίου που βρίσκεται στο ξύλινο αναλόγιο.

Συνέχεια έχουν η Γέννηση και η Υπαπαντή του Χριστού. Στη Γέννηση που ακολουθεί εντελώς παραδοσιακό μοτίβο, ξεχωρίζουμε την Παναγία που γυρίζοντας το κεφάλι για να συναντήσει τους Μάγους, έχει μια ενθουσιώδη έκφραση στο πρόσωπό Της, που είναι πολύ ασυνήθιστη στη Βυζαντινή ζωγραφική. Επίσης, στην Υπαπαντή βλέπουμε ο ζωγράφος να έχει δώσει φωτοστέφανο στον Ιωσήφ και στον Προφήτη Ζαχαρία.

Στο κάτω μέρος του νότιου τοίχου διακρίνουμε τον Άγιο Γεώργιο τον Διασωρίτη, τον απόστολο Παύλο, τον Άγιο Μάμα, την Αγία Παρασκευή και τον Άγιο Ονούφριο.

Προχωρώντας στο δυτικό τοίχο βλέπουμε τη Βάπτιση όπου το καλοσχεδιασμένο με απαλή γραμμή σώμα του Χριστού έρχεται σε μεγάλη αντίθεση με τις έντονες γραμμές στις πέτρινες όχθες και στα ιμάτια. Επίσης ο Ιορδάνης ποταμός είναι ζωγραφισμένος δυσδιάστατα θυμίζοντας μας ένα ακόμα χαρακτηριστικό της τεχνοτροπίας του ζωγράφου που συναντούμε και σε άλλες τοιχογραφίες. Επίσης, ο Άγιος Ιωάννης φέρει φωτοστέφανο, όπως και ένας από τους αγγέλους.

Η Βαϊοφόρος παρακάτω είναι δυσδιάκριτη αφού έχει καταστραφεί από το νερό της βροχής.

Έπειτα ακολουθεί η Προδοσία, με τον Χριστό να αγνοεί τον Ιούδα και να στρέφεται προς τον Πέτρο, κάτω αριστερά. Οι στρατιώτες που συλλαμβάνουν τον Χριστό έχουν κάποιες ιδιόμορφες λεπτομέρειες στην εμφάνιση τους, που πιθανόν να αποσπούν την προσοχή μας από την ουσία του έργου. Η χρωματιστή πανοπλία που φέρουν και τα μαχαίρια και ξίφη που έχουν περασμένα στη ζώνη τους παραπέμπουν στους Σταυροφόρους από όπου φαίνεται να επηρεάστηκε ο ζωγράφος. Οι κάλτσες και οι μπότες τους όμως έχουν βυζαντινά στοιχεία.

Η Σταύρωση του Χριστού στο αέτωμα του δυτικού τοίχου έχει καταστραφεί και μόνο στα κάτω δύο άκρα διακρίνονται οι προφήτες Ιερεμίας στα δεξιά και Ησαΐας στα αριστερά. Και οι δύο εμφανίζονται σε μετάλλια και φέρουν πράσινο φωτοστέφανο, όπως αυτό που είδαμε ήδη στη Υπαπαντή και τη Βάπτιση.

Βλέπουμε επίσης στα νότια της δυτικής εισόδου τους αγίους Ανδρόνικο και Αθανασία και στα βόρεια της, τους αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη.

Προχωρούμε τέλος στον βόρειο τοίχο, όπου στην πάνω ζώνη του απεικονίζονται ο Επιτάφιος Θρήνος, η Ανάσταση του Χριστού και η Κοίμηση της Θεοτόκου.

Στον Επιτάφιο Θρήνο παρατηρούμε το άψυχο σώμα του Χριστού να κείται σε μια μαρμάρινη σαρκοφάγο, σαν να πρόκειται για το μέρος της ταφής. Εντύπωση προκαλεί η διακόσμηση της σαρκοφάγου με μάσκες και φύλλα καθώς και η στάση της Παναγίας με δύο φίλες να την κρατούν από τους καρπούς για να την ηρεμήσουν.

Ακολουθεί η Ανάσταση όπου ο Χριστός παρουσιάζεται με ένδυμα άσπρου χρώματος, που είναι πολύ ασυνήθιστο χρώμα. Το πετρώδες φόντο που καθόλου δεν ταιριάζει στην Κύπρο εμφανίζεται πάλι όπως και στις προηγούμενες τοιχογραφίες, για παράδειγμα στη Βάπτιση, για τις οποίες ήδη μιλήσαμε.

Η τελευταία τοιχογραφία στον Χριστολογικό Κύκλο είναι η Κοίμηση της Θεοτόκου. Αξιοσημείωτη είναι η πανομοιότυπη σκληρή έκφραση στα πρόσωπα των παρευρισκομένων σε ένα τόσο θλιβερό γεγονός καθώς και η τοποθέτηση του Ιωάννη γερμένου στα πόδια της Παναγίας, αντί για τον συνηθισμένο τόπο, κοντά στο στέρνο της. Και ενώ ο Πέτρος με το θυμιατό βρίσκεται στη συνηθισμένη θέση του, στο προσκέφαλο της Παναγίας, ο Παύλος βρίσκεται στα πόδια της Παναγίας κρατώντας επίσης θυμιατό και μάλιστα με το αριστερό χέρι. Στο αρχιτεκτονικό φόντο βλέπουμε τα παράθυρα με σιδερένια κάγκελα σαν κελιά φυλακισμένων. Πιθανόν ο ζωγράφος να εκφράζει την κοινωνική κατάσταση της εποχής στην Κύπρο.

Πάνω από τη βόρεια είσοδο απεικονίζονται οι δωρητές, ο ιερέας Βασίλειος Χάμαδος με τη σύζυγο και τις δύο θυγατέρες του να προσφέρουν το ναό στον Αρχάγγελο Μιχαήλ.

Στην κάτω ζώνη του βόρειου τοίχου στα δυτικά της εισόδου απεικονίζονται η Αγία Βαρβάρα, η Αγία Μαρίνα, η Αγία Κυριακή που περιλαμβάνει καθεμιά από τις μέρες, ο Άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης, ο Άγιος Δημήτριος και ο Απόστολος Πέτρος, ενώ στα ανατολικά της εισόδου βλέπουμε τον Αρχάγγελο Μιχαήλ σε υπερφυσικό μέγεθος.

Στο Ιερό Βήμα, βλέπουμε στο ανατολικό τμήμα του βόρειου τοίχου πίσω από το τέμπλο, να απεικονίζεται η Θυσία του Αβραάμ και απέναντι, στον νότιο τοίχο, με το κεφάλι κατεστραμμένο, ο άγιος Αθανάσιος.

Στο ανατολικό αέτωμα της εκκλησίας, πάνω από την αψίδα, είναι ότι απέμεινε από την Ανάληψη και στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας βλέπουμε την Παναγία τη Βλαχερνιώτισσα με τον Χριστό σε στηθάριο. Αντίγραφο αυτής της Παναγίας έγινε 22 χρόνια μετά από έναν άλλο ζωγράφο στην εκκλησία του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι.

Κάτω από την Παναγία έχουμε τον Άγιο Νικόλαο, τον άγιο Επιφάνιο, τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, τον Μέγα Βασίλειο, τον Γρηγόριο τον Θεολόγο και τον άγιο Σπυρίδωνα.

Παρατηρώντας τις τοιχογραφίες στο σύνολο τους είναι εμφανή και τα στοιχεία της τεχνοτροπίας του ζωγράφου, όπως η συνεχόμενη χρήση του κόκκινου χρώματος και των αποχρώσεων του και η ανάλυση των προσώπων και των τοπίων σε τεθλασμένες γεωμετρικές γραμμές. Στις πολυπρόσωπες τοιχογραφίες, παρ' όλο που δεν τηρεί τις ορθές αναλογίες των ανθρώπινων μορφών, εντούτοις τα πρόσωπα είναι άνετα τοποθετημένα και υπάρχει ευρύτητα στις σκηνές, αν και όπως είδαμε με λεπτομέρεια σε προγενέστερο στάδιο, δεν έχει αποδώσει σωστά τους όγκους και την τρίτη διάσταση. Έτσι, οι τοιχογραφίες γενικά και ειδικά αυτές των αγίων, έχουν τη δική τους ιδιαίτερη γοητεία.